

HOGY ÍZLIK A HATALOM

(IX. folytatás)

LADISLAV MNAČKO

XVII.

Ezen az éjjelen Frank nem tudott aludni. Ilyesmi ritkán fordult vele elő. Mellette egyenletesen, mélyen lélegzett az asszony. Frank nyitott szemekkel, hanyatt feküdt, a semmibe, a sötétségbe bámult. Lehet, hogy nem is a sötétbe. Inkább talán a messzeségbe, a távoli múltba. Hiába igyekezett meggyőzni magát, hogy ez a halott senkiházi volt, akivel nem érdemes foglalkozni, s akin már régen átlátott, és már azelőtt elvesztette, teljesen közömbös számára, az a vég érte utol, amelyet megérdemelt. Értelmével belátta, hogy így van, de az ember nemcsak értelemből áll, az ember másból is, a saját múltjából is épül, és Frank múltja elképzeltetlenség volt e nélkül a halott nélkül, akivel túl sokat élt át, és nem lett volna semmi értelme, hogy ezt letagadja. Az ember hasonló tagadásra idomíthatja magát, időlegesen, néha egészen hosszan sikerül hasonló érzelmeket elnyomni magában, olyan érzelmeket, amelyek terhére vannak, de aztán jön egy pillanat, egy nehéz pillanat, minden újból elővesz, akarod, nem akarod, szembe kell nézni vele. Régi, elfelejtett történések, szerelmek, pillanatok különleges élességgel villannak a tudatba, régi kínok újból meggyötörnek, régi szégyenek, amelyekre nem szívesen emlékszel, ismét elborítanak, éppen olyankor, amikor legkevésbé kívánnád, a világ előtt sok mindent álcázhatsz és rejtegethatsz, de magad előtt nem menekülhetsz, akárhogyan is próbálsz, bármennyire is gondolsz, hogy ez sikerülhet. Mindenki átéli a maga nehéz óráját, legalább egyszer az életében, és minél kevesebb van belőlük, annál súlyosabbak, a nehéz óra, az igazság tolakodó, csupasz órája, amikor önmagunk előtt kell vallanunk, hogy minden szépítés nélkül ilyenek vagyunk, és nem olyanok, mint amelyet a világ csodálatára és saját magunk számára színlelünk.

Vajon, te halott... — tért vissza Frank töprengéseiben néhai barátjához... Vajon te átélte-e a magad nehéz óráját? És milyen volt az? Hol és mikor rontott rád? Mikor jöttél rá, hogy elárultad saját magadat? El tudtad ezt ismerni legalább egyetlenegyszer, te hajdani egyenes férfiú? Tudod, hogy mennyire szerettek? Tudod hogy ez mekkora gazdagság? És hogyan sáfárkodtál ezzel? Tudod-e, mit követtél el azzal a néhány emberrel, akik ezen az éjszakán ma egyedül gondolnak rád? Hogyan viszonyoztad a hűséget és a szerelmet? Elfogadni.

Egész életeden keresztül csak elfogadtál, csak kicsikartál, kiskorodtól kezdve csak vettél, csak elfogadtál, az odaadás viszonzása helyett fensőséges kegyel fizettél, megengedted, hogy mások is sütkérezhessenek a fényedben. Megtúrted őket, elviselted, hogy szeretnek. Hízeltgetted neked.

Mindig valaki körülugrált, valaki bámult, mindig valaki irigyelt. Mindig valaki felnézett rád. Már az iskolapadokban is így volt. Hosszú évekig az árnyékod, a bolygód voltam, fogva tartottál, felkerestelek, őrt álltam, és ez csiklandozta a hiúságodat, hiszen Frank sem volt amolyan mindennapi fráter, neki is volt magához való ereje, értéke, büszkesége, de elkápráztatta a búvköröd. Meghajolt a tekintélyed előtt, valaha egyenlőek voltatok, de mindig te voltál az első, kettőtök között egészen magától értetődő volt, hogy mindig is te maradsz az első. Vezéri típus. De miért ne? Hiszen vannak született vezéri típusok, mint ahogy vannak született lakájtermészetek, vannak ragadozók és lapulók, bátrak és félénkek. Te vezéri típus voltál, ezt senki se vonta kétségbe, mindenki felnézett rád, ellenségeid féltek tőled, időben felismerték, a személyiségedből áradó fenyegetést. El akartak pusztítani, de nem pusztítottak el. Nem az ellenségeid végezték veled. Talán a barátaid tettek tönkre? Nem. Te magad végeztél magaddal. Az a vezéri típus, aki nem képes vezetni önmagát, nem állhat tovább az élen.

Hol? Mikor? Miért fordítottál önmagadnak hátat? Miért? Mikor jöttél arra az embertelen felismerésre, hogy te több vagy, több vagy, mint mások, éppen ezért többet is megengedhetsz magadnak, sőt neked mindent szabad? Együtt fürödtünk meztelenül Margittal, ő az én kedvesem volt, és annak ellenére, hogy Margit hozzám tartozott, meztelenül együtt fürödtünk, mert ilyen tántoríthatatlan, lehet, hogy naiv, lehet, hogy ostoba, lehet, hogy romantikus bizalom kötött össze bennünket egymással. Csakhogy az nem akkor, és nem a folyóparton történhetett, hogy te Margitot rábeszélted, annak már valahol előbb, valahol máshol, a hátam mögött kellett történnie, hogy én ne szerezzek tudomást róla, és tudatosan, a te részéről tudatosan kellett történnie, mert Margit túl fiatal, túl tiszta, túl egyszerű volt ahhoz, hogy ő lett volna a kezdeményező. Rendben van. Elvetted tőlem. Margit is akarta. Alighanem te jobban tetszettél neki, és jobban is imponáltál. Elintéztük az ügyet egymás közt, ahogy az férfiakhoz illik. De mit tettél te Fondával, aki hasonló kísérletet tett, hogy Margitot megszerezze, amikor már a te tulajdonod volt, a te örökös, megváltoztathatatlan tulajdonod. Miért nem mentél utána, miért nem vártad meg este egy elhagyatott utca szögletében, miért nem szegezted a falhoz, és miért nem mondtad neki: Tűnj el az utamból, mert fasírozottat csinállok belőled. Ez lett volna férfiakhoz méltó mód, így tettünk mi is pontot az ügy végére, amikor a verekedés után egymásnak kezét nyújtottunk. Hosszú éveken keresztül uszítottál Fonda ellen, gyűlölted, üldözted, megsemmisítetted őt, csak azért, mert Margit kegyeit kereste, mert ugyanazt merészelte, amit te saját, természetes, elvitathatatlan jogodnak tartottál. És üldözted, és rátapostál még hosszú évekkel azután is, amikor Margitot, az ellene való gyűlöleted okát, már régen elrúgtad magadtól. Őt pedig azért lökted el, mert már terhedre volt, akadályozott. Annyi közös év után egyszerre arra döbbsz, hogy szégyenkezned kell miatta. Visszamaradt a fejlődésben, ugye? Nem tudta vagy nem

is akarta beleélni magát az új körülményekbe, a hozzád mért új körülményekbe. Nem volt reprezentatív alakja, és nem voltak reprezentatív gesztusai. Egyszerű volt, és ilyen is maradt mindmáig. A fiát is elvetted tőle. Nem volt rá jogod, a jog szerint se, de te mégis elvetted, mert birtokolni akartad, mint ahogy mindenkit és mindent birtokolni akartál. Hiszen a te fiad, a te gyermeked, a te véred volt! A te halhatatlan neved viselője. Gondoskodni akartál róla, hogy felnőjön ehhez a tisztességhez, és mit tettél vele? Ha nem lett volna valóban a te fiad, a te véred, a te természeted, soha többet nem eszmél fel ennek a gondoskodásnak az áldásos hatása alól. Akkor rúgtad el magadtól, amikor talán a legnagyobb szüksége lett volna rád. De jól tetted. Ha nem így teszel, egy derék, tenyeres-talpas aszfaltozómunkással kevesebb lett volna.

Voltak olyan idők, amikor üldöztek, tüvé tették érted a határt, vérdíjat tűztek ki a fejedre. De akadtak derék emberek, akik elbújtattak. Tudták mit tesznek, és azt is tudták, mit kockáztatnak, mégis megtették. És te mit tettél velük? Mit tettél Judittal, doktor Poloneccal és az egész családjával? És mit tettél a te szőke, forró, halhatatlan szerelmeddel, aki ma megváltásnak érzi a halálodat?

És mit csináltál tenmagaddal, te ragadozó, fekete sas? Mi húzott le az azúrmagasságokból a semmirevalóságok szürke világába, oda, ahol a verebek tartják nevetségés, csiripelő közgyűlésüket? Elfogott a szédület? Kicsinyelted a magasságot? Fel akartad alulról is mérni? Azal akartál ott lenn hencegni, milyen magasra tudsz felrepülni, és hallgatni akartad azoknak az irigy csiripelését, akik nem tudják röptödet követni? Vagy talán egy még különösebb szédület fogott el, amelyben úgy érezted, hogy a magasság mélység, és a mélység magasság?

Vagy pedig féltél? Mitől? Kitől féltél? A fekete hollótól, Galovičtől? Hát nem értetted meg, hogy Galovič előtt csak az állhat meg, aki nem fél tőle, aki megmutatja, hogy nem fél tőle, aki bebizonyítja bátorságát? Nem ismerted a törvényt: Aki nem fél Galovičtől, attól fél Galovič?

Féltél. Egyre jobban féltél. Féltél Galovičtől, és végül már mindenről és mindenkitől féltél. Vagy pedig csak az árnyékok rettentettek? Azok az emlékek, amiket elkergettél, kirúgtál, megsemmisítettél? Féltél már akkor is, amikor azt mondtad nekem, hogy a politikában nincsen barátság? Kire gondoltál akkor? Azokra, akik karriered útjában álltak, vagy saját magadra? Vagy pedig arra, hogy egyszer majd elhagyatottan fogsz jobbra-balra pillantani, honnan villannak fel a kések, melyik oldalról fenyeget a veszedelem, a romlás? Arra gondoltál, hogy minél több hatalmat összpontosítasz a kezvedben, annál inkább nő a biztonságod? Ezért törekedtél egyre nagyobb hatalomra, ezért néha nem a legtisztéletreméltóbb eszközökkel igyekezted megerősíteni a már kivívott helyzetedet.

Mire volt jó mindaz a hatalom, amelyet elnyertél? Hogy ízlett? Miben segített, mit oldott meg? Hova értél? Valaha egészséges, erős ember voltál, tele lelkesedéssel. És boldog. Belsősegebbé vált a boldogságod? Jelentett valami újabb szerencsét a hatalom, vagy valami másik, régebbi, elveszett örömet pótol? Töményebb, töményebb volt ez a boldogság? Milyen boldogság volt? Szerelmi boldogság? Szeretted és szerettek téged? Szeretted mondjuk a feleségedet, azt

a szóke hajút? Lehetséges. Bizonyára. És meddig tartott az a szerelem? Leitatott, hogy békén hagyd. És bezárta az orrod előtt halászobájának ajtaját. Semmibe se vett téged. Nevetségessé tett. Vagy legalább a személyi testőreid védelme alatt lefolytatott futó szerelmeid hoztak valami örömet, miközben azon töprengtél, hogy ki, mit, miért és ki elől őriz?

Vagy talán boldoggá tett az elvégzett mű? A jól végzett munka gyönyörűsége? Ilyesmi előfordul. Sokan beérik ennyivel. És nem is kis dolog. De hol a te műved, te halott? Mi a te műved? Ennek az országnak az élén álltál, és az ország ez alatt az idő alatt nagy lépést tett a haladás útján. Ezt senki se tagadhatja, ez látható, hallható, tapintható. De mi ebből a haladásból a te részed? Valaki más, egy bátrabb, egy körültekintőbb, a nép összességének határtalan erőfeszítéséből sokkal előbbre vitte volna ezt a haladást. Te féltél dönteni, féltél vezetni. Mindig a saját helyzeted lebegett a szemed előtt: Mi lesz akkor, ha valami hibás lépést teszel, amit valaki kihasználhat majd ellened? Ez az alapállás végül is tehetetlenségbe, üres frázisokba torkolt, üres frázisokba, amit már senki se vett komolyan, még azok sem, akik minden szavadra olyan buzgón bólogattak. Talán leginkább azok nem. Féltél tévedni, féltél kockáztatni. Aki fél a kockázattól, nem viszi sokra. Te se vitted semmire, hiába ért annyi megtiszteltetés, hiába volt olyan magas állásod, hiába tűztek három színes rendjelet a melledre.

És milyen boldogságról lehet még szó? Az exhibicionista boldogságról? Aki minden adandó alkalommal és kevésbé megfelelő alkalmakkor is a csodálatot akarja kivívni, és azt akarja fitogtatni? Legalább a taps boldoggá tett? Soha se tünődte el azon a tapson? Ugyanígy tapsoltak az elődöknek, s ugyanígy fognak tapsolni az utódoknak. A slágerénekes, a színész, amikor a függöny előtt állnak pontosan tudják, hogy miért tapsolnak nekik. Tudtad te ezt valaha is? És mit csináltál két taps között? És hogyan érezted magad a két taps között?

Tehát milyen boldogságban volt részed? Szerelemben? Nem. A műben? Nem.

Lehet, hogy van még egy boldogság, kissé furcsa, de megengedem, hogy ilyen is van: a hatalom boldogsága. Mutogatni, hogy több vagy, mint mások, hogy dönthetsz emberi sorsokról, szuverén módon dönthetsz. Te egyedül, nem tartozol felelősséggel senkinek, nem kell senki előtt elszámolnod, mit tettél egyesekkel, másokkal és sokakkal. Lehet, hogy ez is boldogság. Valakit felemelni, és aztán eltaposni. Valakit eltaposni, s aztán felemelni. Valakiket felemelni, másokat eltaposni. Ízlik? Megelégedéssel tölti el az embert? Kielégítheti ezzel a vágyait, a szenvedélyeit? Kitombolni magadat másokon, csak azért, mert valami hiányzik neked, kiélni a komplexusaidat másokon, azokon, akik nevetnek, amikor te borús vagy, azokon, akik boronganak, amikor te nevelsz?

Aligha lehet ezt boldogságnak nevezni. De talán dicsőségnek. A dicsőség megmámorosít, a dicsőség erős bódítószert. A dicsőségért vitték az uralkodók harcba nemzetüket, győzelemre vagy pusztulásba, a dicsőségért, a népszerűségért, a hírnévért az emberek mindenre képesek. A dicsőség a halhatatlanság biztosítója. A halhatatlanság még mindig kísértetként lebeg az emberek tudatában, még mindig valami rend-

kívülinek látszik. De milyen a te dicsőséged, te halott? Ezekben a napokban, ha az utcákon jártál volna, sokat megtudtál volna erről. És a te halhatatlanságod? Az én trezoromban fogom őrizni. Tíz év múlva a történelmi naptár sem fog emlékezni rád. Tíz év múlva talán még igen. De tizeneg év múlva már nem. Megérte hát így elnyomni, megsemmisíteni, elárulni magadat? Voltak idők, amikor a tömegek tűzbe mentek volna érted. És tegnapelőtt nem akadt senki, aki a szemedet lecsukta volna.

A hatalom, te halott, se nem jó, se nem rossz. A hatalom jó és rossz is lehet, attól függ, hogy ki használja. Hogyan tud vele bánni. Milyen volt a hatalom a te kezében? Jó volt? Rossz volt? Vagy mindössze öncélú volt? Játék volt, amellyel játszadoztál, amellyel hencegél? Ha jó lett volna, akkor ma sokan dicsérenének, és sajnálnák a távozásodat. Ha rossz lett volna, ma sokan átkoznának, és örülnének dicstelen bukásodon. De senki se sajnálja a halálodat, csak néhányan, de ők is keserű szájjal, kételkedve és rossz emlékekkel terhesen. És elétkozott legalább valaki? Nem azt emlegetik-e még azok is, akiknek személyesen ártottál, hogy ennek nem te voltál az oka? Húsz éven keresztül uszítottál, ártottál egy tanult, értelmes embernek. És ez az ember ma eljött, hogy az emlékedre igyon, és komolyan gondolta. Nem szomorúságból. Nem gyűlöletből. A részvétlenség, a közömbösség, igen a közömbösség fog téged kísérni, te halott, felejtésbe vezető holnapi utadon.

Voltak már más temetések is, te halott. Ugyancsak állami temetések. Nem is olyan régen. És egyetlen szem se maradt szárazon. És olyan halottak is akadnak, akiknek a halálában te is közrejátszottál, akiket elveszejtettél, s akikről a mai felvonulók suttogva emlékeznek. És már ezeknek az örök időkre elétkozottaknak, a kiközösítetteknek, a hontalanoknak, a leköpötteknek, az elfelejtetteknek állítanak emlékeket, azoknak leplezik le emléktáblájukat. És utcákat neveznek el róluk, te halott.

És itt fekszik valaki az ágyban, aki téged ismert. Fekszik, és nem tud aludni. Érted éli át a maga nehéz és véget nem érő óráját. Ismert téged. Tudja, ki voltál. Kétségbeesetten és hasztalanul keres választ arra a kérdésre: mi történt veled. Már a negyedik cigarettára gyújt rá, és még sok cigarettát fog elszívni, amíg rájön, hogy erre a kérdésre nem talál feleletet. Azt kérdezi, kár-e érted? És ő maga válaszol rá: nem. Senkiért se kár. Senkiért se kár, aki saját maga formálta a sorsát. Neked megvolt hozzá a lehetőség, hogy úgy formáld, ahogy formáltad. De másképp is csinálhattad volna. Az utadat magad választottad. Kegyetlen utat. Talán a legkegyetlenebbet. A pattanásig megfeszített erők semmiségbe vezető útját. És az ébren örökdő mindössze egyetlen válaszra, meg nem nyugtató válaszra talál: a hatalom korrumpál.

Hogy ízllett mindaz a hatalom, te halott, amelyet a saját kezében egyesítettél?

Frankot töprengéséből halk nyögés riasztotta fel. A felesége alszik. Paulina. Alighanem valamit álmodik. Bizonyára valami rosszat, ha felnyög álmában. Ovatosan, hogy fel ne ébressze, magához vont a fejét. Ovatosan, hogy fel ne ébressze, mellére tette a kezét. Nem viselkedik úgy veled, ahogy megérdemelné. De az övé. Paulina az ő asszonya,

egyedül ő az, akit ezen a világon a magáénak mondhat. Szerelem? Szerelem ez még? Megszokták egymást. Lehet, hogy időnként, amikor sokat együtt vannak, egymás idegeire mennek, de ha távol van tőle, nemegyszer elfogja őt egy erős vágy, olyan fékezhetetlenül erős... Megszokták egymást. Ismerik egymást, és nem alakoskodnak. Szerelem ez még? Nem kevesebb, s egyúttal valamivel több is annál? De — mi más is a szerelem?

Mije van Franknak? Nyomorúságos riporter fizetése. Olyan munkája, amely már nem szórakoztatja. És egy szenvedélye, feloldódása, amelyet rejtegetni kell mások elől. És ez az asszony. Van valakije. Van valakije. Ez az asszony...

Az asszony felébredt. Nem szólt semmit, de Frank tudta, megérezte, hogy fent van. A sötétben nem látta a szemét, de érezte, hogy a szemét kinyitotta. A lélegzete elhalkult, a keble másképp mozgott, mint előbb. Vár.

— Még mindig szép bimbócskáid vannak...

— Oh, Frank... — sóhajtott. Úgy hangzott ez, mint a csodákba szóló meghívó.

— Nincs egyebem rajtad kívül, Paulinka.

Az asszony végigsimított a haján, tudta mit akar ezzel mondani, s azt is tudta, miért mondja. Az ugyanis, ami még a szerelemnél is több, a hallgatásba rejtett teljes megértés varázsa.

XVIII.

A búcsúzás a halottól pontosan tíz órakor kezdődött, a gyászteremben ötven meghívott gyászoló vendég gyűlt össze. Kint a polgárok ezrei szegélyezték az utat, amelyen majd a gyászmenet végighalad. Amikor Frank végiment az úton, a sorok közt észrevette Margitot. Nem köszönt felé, lehet, hogy kellemetlenül érintené, bizonyára egyedül akart maradni, elveszve a tömegben. Tehát mégiscsak eljött. Frank örült, hogy eljött. Nem is annyira a halott, mint Margit miatt. Nem változott meg. Talán ha akkor nem találkozott volna azzal a szókével, minden másképp lett volna. Lehetséges. Csakhogy találkozott vele. Az emberek álltak, várakoztak, az ilyen temetés mindig nagyméretű színháznak ígérkezik, amit sokan a világ minden kincséért sem szeretnének elszalasztani.

A téren kicsit félrevonultan kétszáz kék ruhás fiatal ácsorgott, az inget vastag szvetterekre húzták fel. Száz koszorút fognak vinni. Több mint száz koszorú van. Elborították velük a ravatalt, a cserfaliget mögötti térséget és végig a folyosót. A mellékutcában húsz fekete, frissen fényesített limuzin várakozott. Kissé arrébb a katonaság és a munkásárság díszőrsége. A halottat katonai autóval vontatott ágyútalpakon viszik majd, az utolsó útján katonazenekar fog játszani.

Frank ismerte a pontos programot. Tíz órakor a Dvorák Rekvium egyik tétele csendül fel. Szónoklat csak egy lesz. Dalovič fogja tartani. Aztán az állami lobogóval bevont koporsót hat generális viszi vállán az ágyútalpakhoz. A felvonulás élén egy szakasz katona lépeget majd. Utána a munkásárság. Ezt követi egy tábornok, aki bársonypárnán a rendjeleket és kitüntetésekét viszi. Utána következnek a koszorúk,

aztán az ágyútalp. A koporsó után a halott apjával támogatott özvegy lépked. Az özvegy után következnek a közelet és politikai élet kiválóságai. Aztán hatos sorokban magas rangú tisztek, s utána a többi hivatalos, gyászoló vendég. Arra is számítanak, hogy a menethez az utat szegélyező polgárok közül is többen csatlakoznak. Így tesz meg a menet két kilométert, a gyászteremből, ahol a halottat felravatalozták, az ő korábbi tartózkodási helyéig, a kormánypalotáig. Ott egész röviden a kabinet egyik tagja búcsúzik tőle. Franknak nem sikerült megtudnia, ki lesz az. Az a tény, hogy személyét titokban tartották, jelentheti, hogy ő a dezignált, s bár a dezignáció jelen esetben választást tételez fel, amelyre csak délután kettőkor kerül sor, egyúttal azt is jelentheti, hogy ő a megválasztott utód. A búcsúzkodás után a koporsót az ágyútalpakról a halottas kocsiba helyezik át. A hűsz fekete limuzin elkíséri a város határáig. Még egy rövid beszéd, és a halott elhagyja azt a várost, amelyben a székhelye volt. Egy távoli városban levő krematóriumba viszik. Csak az özvegy és az apja kíséri el. Így rendelkezett. Hosszas tanácskozások után helyt adtak ennek a kívánságának. A további kívánságát is teljesítették. A krematóriumban a szolgaszemélyzeten kívül nem lesz semmiféle közönség, és semminemű műsor.

Így folyik le a gyászszertartás. Frank munkája a gyászteremben befejeződik. A búcsúzkodás további szakaszaira a fotoosztály más fotoreportereket jelölt.

A láthatatlan zenekar a karzaton elhallgatott. Még egy darabig a jelenlevők köhécselése hallatszott. Aztán Galovič lépett a ravatalhoz, amelyen a koporsót már betakarták az állam lobogójával. Galovič vörös bőrkötésben tartja kezében a gyászbeszédet. Széjjelnyitja. Körülnéz. Megszólítja az özvegyet és a rokonságot. Megszólítja a gyászoló vendégeket. Galovič szónokol.

Galovičnak csak néhány ősz hajszála van a halántékán. A koponyája teljesen kopasz. Szögletes.

A termete is szögletes.

És az arca is.

És a gondolatai is szögletesek. És az előadásmódja is. Galovič mindig egyformán szögletes.

A szónoklata is szögletes. Galovič nem tud jól olvasni. Rosszul hangsúlyozza a mondatokat, az irodalmi nyelven írt szöveget tájszólással töri kerékbe, föl- és leviszi a hangját, éppen a nem megfelelő helyeken, és egyes szavakat, főleg az idegen kifejezéseket, összekeveri. Frank már régóta gúnyosan Vitman elvtársnak hívja. Legalább tízszer halotta már tőle, hogy a Vitman Népi Köztársaság.

Galovič szónoklatai mindig egyformák. Unalmasak, szárazak, frázisoktól csöpögnek. Bizonyára már évek óta ugyanaz az ember írja őket. Frank nem tudja, ki az, de valami nagy lángész nem lehet.

Galovič mindig mozgósít. Itt is mozgósít.

Pereg a filmfelvevőgép. A reflektorok teljes fénnel világítanak. Frank egymás után készíti a felvételeket. A televíziós kamera Galovičra mered. Galovič szónokol. A széken ülő özvegy lehajtja a fejét. Gyászfátyla nem olyan átlátszó, hogy látni lehessen az arckifejezését. Amikor Galovič megszólította, kissé felemelte a fejét. Frank úgy érezte, hogy dacból. Mintha csak azt akarta volna mondani: neked nincs jo-

god engem megszólítani. De az is lehet, hogy ugyanarra gondolt, mint Frank.

Ennek a halottnak egyszer nagy lehetősége volt. Galovič helyzete erősen megrendült. A közvélemény, ha nem is mondták ki hangosan, erősen ellene fordult. Azok, akik félték tőle, kissé felemelték a fejüket. Ízléstelen anekdoták és csúf pletykák keringtek róla. Az emberek azt mesélték, hogy nem tud egész éjjel aludni, ha valakit napközben nem zárattott be. Ezt kicsit eltúlozták. A közvélemény mindig túloz és nagyzol. De ezek a beszédek mégiscsak azt tükrözték, amit az emberek Galovičről gondoltak.

Akkoriban a nép azt várta, hogy akad majd egy bátor és derék valaki, aki Galovičot kiseprúzi a közéletből. Valaki, aki nyilvánosan leplezi súlyos hibáit. És egész határozott elképzeléseik voltak arról is, hogy ki lehetne az a derék férfiú. Ez a halott. Csak ő állhatott volna Galovičsal szemben, csak ő számolhatott volna le vele. Ismeretes volt, hogy régóta gyűlölik egymást. Két kakasnak tartották őket a közös szemétdombon. Mindnyájan érezték, hogy egyszer éles összecsapásra kerül sor közöttük. S akkor erre volt is lehetőség. Galovič helyzete annyira megrendült, hogy a fogadásokon egyedül ült, mindenki félrehúzódott tőle. Úgy tűnt, hogy a bukása már csak napok kérdése.

Feszülten várták a nagy férfiú beszédét. Mindenki meg volt róla győződve, hogy ez lesz Galovič hatalmának utolsó napja. De a nagy férfiú hallgatott. Félt. S akkor elvesztett mindent. Attól kezdve nem várt tőle senki semmit. Mindent elnéztek, mindent megbocsátottak volna neki azok, akik régebben ismerték, s közöttük Frank is, ujjongva kiáltották volna: Mégiscsak férfi ez a talpán, olyan, mint amilyen volt. Persze ő is kirúgott a hámból, de ki ne rúgott volna ki a hámból az ő helyében. Galovič félreállításával bebizonyította volna, hogy valami új, valami még csak sejtett dolog élére áll, amelynek egyszer, előbb vagy utóbb be kell következni.

Hallgatott. Nem tett semmit. Félt. Elvesztette a maradék szimpátiát és tiszteletet. Galovičtól félt? Aligha. Galovičtól akkoriban nem kellett félnie. Másától félt. Attól félt, hogy Galovič hibáinak a leplezése láncreakciót von maga után, hogy felborítja a vezető erők egyensúlyi helyzetét, hogy felborítja a dobozokat, és ezt veszélyesnek ítélte, ha egyszer valami elkezdődik, ki tudja, hol végződik.

Semmit se tett. Nem kergette el a hatalmi kulcspozícióból a mindenki által gyűlölt férfit, a kemény kurzus képviselőjét. Ezzel a hallgatásával maga felett is pálcát tört. A kedvező alkalom elmúlt, Galovič hatalmon maradt, sőt még meg is erősítette a pozícióját. Jó tanulság volt ez számára, felismerte, hogy helyzetének biztonsága valamennyi elérhető hatalom koncentrációját jelenti. És ő, ellentétben ettől a halottól, tudta, mi a hatalom, s tudott is vele bánni. A nagy férfiú még egy ideig reprezentált. Galovič sohasem reprezentált, mindig inkább a háttérben állt. De kormányzott. Valójában ő kormányzott. Galovič.

Galovič szónokol.

— Mély tisztességgel... — Galovič itt megakadt, rádöbrent, hogy ismét összekeverte a leírt szót, egy pillanatig azon tűnődött, kijavítsa-e, aztán úgy döntött, inkább folytatja, ez gyakran előfordult vele — és szomorúsággal hajolunk meg a mi felejtethetlen elvtársunk,

a hű barát, a szeretett fiú, férj és apa földi maradványai előtt... A nagy államférfiú, a nagy ember...

Frank körülnézett, kiről és kinek a nevében mondja mindezt? A halott apja őszintén meg volt hatva. Az özvegy nem. És fiú? Az nem volt itt. De ezt a beszéd megszerkesztője nem tudhatta előre. És a barátok? Hol vannak a barátok? Ki lehet és ki maradhat annak a politikusnak barátja, aki kijelenti, hogy a politikában nem létezik barátság?

Talán más szájáról ezek a szavak elkerülhetetlen frázisként hangzottak volna. Csakhogy ezeket a szavakat Galovič ejtette ki. Mindenki tudja, mi játszódott le közöttük. E fölött a koporsó fölött Galovič volt a legkevésbé megfelelő szónok, de hát ő saját magát jelölte, és csak a beavatottabbak sejtették, hogy miért. Galovič mindenre tör. Galovič azzal, hogy itt elsőként lép fel az elhunyt nagy férfiú búcsúztatói között, azt bizonyítja, hogy itt van, hogy számolni kell vele, s hogy a többiekéről ő fog dönteni, nem azok róla. Galovič nem áll meg félúton semmi előtt. Ez előtt a holttest előtt sem.

Nagy államférfiú? Hiszen Galovič adta ki a rendeletet, hogy tilos a nevét és a fényképét a sajtóban, a televízióban, a rádióban és a filmhíradókban közölni. De mi mást mondhat egy ünnepi beszédben? Talán azt, hogy milyen volt valójában ez a halott? Valójában egyáltalán nem a halotról van szó, hanem annak a bársonyszéknek a tekintélyéről, amelyben ült. A tisztség tekintélyéről. Meghalt a bársonyszék, éljen a bársonyszék. A bársonyszékről csak jót!

Galovič szónokol:

— A forradalmi munkásosztály hű fia távozott... Soraiból indult, érte harcolt, őt képviselte...

Lettél volna ott, abban a kocsmában, gondolta Frank. Akkor, amikor a fiúk a kaszinóházból helyette engem neveztek bearanyozott lábú varjúknak. De ha ott is lettél volna véletlenül abban a kocsmában, és hallottad volna, hogy gondolkoznak arról a halotról, a te beszéded akkor se hangozhatott volna másképp.

— Kiváló szervező s nemzeti felszabadító, fasisztaellenes harcunk hőse... Győzelmes országépítő munkánk ragyogó szervezője és sugallója, aki utolsó leheletéig szolgálta a nép érdekeit...

Utolsó leheletéig... Galovič tudja legjobban, hogy volt azzal az utolsó lehelettel.

Utolsó éveiben a nagy férfiút hatalmába kerítette az a szenvedély, amelynek több vezető személy hódolt. Szennvedélyes vadász lett. Ebben bizonyára nem lehet semmi rosszat találni. A vadászat egyfajta pihenés, jó alkalom arra, hogy kikapcsolódjon a napi gondokból és hajszából, és a cigarettafüstös hivatalokból a természet ölébe, erdők mélyébe lehet menekülni, ahova az államférfiú e nélkül a szenvedély nélkül sohase jutott volna el. Csakhogy a vadászat nem lehet a legfontosabb és egyetlen tevékenysége egy államférfiúnak. És ő már alig csinált valami egyebet. Nyilvánvalóan a vadászatban menekülést keresett sikertelen életének szürke unalmából, jóvátételt sok mindenért, ami nem sikerült, és bizonyítékát annak, hogy ő még mindig férfi a talpán, ügyes céllövő, mint amilyen a harcok idején volt. A vadászat lett számára az egyetlen, talán utolsó öröm. Amikor elfogta a buzgalom, faképnél hagyta a hivatalát, a protokolláris programot, egyre

gyakrabban ment el, és még a legközelebbi munkatársai sem tudták, hogy hová. Távolléte persze nem volt különösebben érzékelhető. Asztalán ugyan egyre nagyobb hegyekké változtak az aláírásra váró iratok és okmányok, de ez a munka úgy látszik nem volt olyan halaszthatatlan.

A politikai vezetés egyik rendes ülésén, amelyen Galovič elnökölt, a mellette levő szék üresen állt. Nem először fordult elő ez. Ehhez már a résztvevők többé-kevésbé hozzászórtak, és megvolt róla a véleményük. Galovič az ülés megnyitása után felolvasott egy levelet, amelyben az államférfiú kimentti magát a gyűlésen való részvétel alól. Ez sem volt új. Az új az volt, hogy Galovič közvetlenül ezután a tanácskozást szigorúan bizalmasnak nyilvánította. Mindenki felfigyelt. Valami történik...

— Az előtt a kellemetlen kötelesség előtt állok, hogy olyan tényekkel ismertesselek meg benneteket, amelyek éles ellentétben állnak az előbb elolvasott levélben foglalt állításokkal. A fegyelem mindnyájunkra kötelező. Minél magasabb állású egy elvtárs, annál felelősségteljesebben kell ennek alávetnie magát. Sajnos, arra kényszerülök, hogy ismertessem előttem azoknak a halaszthatatlan államügyeknek az intézését, amelyekre a levél hivatkozik. A halaszthatatlan államügyek intézésére való hivatkozás bizonyára elegendő mentségül szolgál, hogy valaki kimentse magát a gyűlésen való részvétel alól. Különösen akkor, ha ezek valóban halaszthatatlanok és valóban államügyek. De miről is van szó ebben a levélben? A levél írója két órával ezelőtt egy ünőt ejtett el...

Galovič leült és vizsgálódva nézett a jelenlevők szemébe. A bejelentés sem számukra, sem Galovič számára nem jelentett felfedezést. Mindössze azt akarta tudni, vajon megérett-e a pillanat a döntő lépéshez. Jól becsülte fel a helyzetet. A felháborodás és a megbotránkozás nem volt pusztán gépies. Egy ünőt! Lelőtt egy ünőt! Nem ózbakot, hanem ünőt! Az ünöket védi a törvény, tilos a kilövésük, és különösen tilalmi időben! Hiszen ez durva orvvadászat, elítélendő cselekedet! Ők is vadászok, méghozzá szenvedélyes vadászok.

Galovičból csak úgy mennydörgött a felháborodás.

— Bizonyítékokkal rendelkezem, hogy az elvtárs nem először sérti meg durván a polgári és közeleti tisztségével járó fegyelmet.

A többiek időközben már magukhoz tértek a felháborodásból. Kiszellőztették a fejüket. Ez nem pusztán tényközlés volt? Van ebben valami más is? Elkövetkezett az a pillanat, amelyre már régóta vártak, s amelyre némi félelemmel gondoltak? Galovič végső útésre szánta el magát, vagy pedig megelégszik a tények megállapításával?

Galovič bizonyára tart még valamit a talonban. Úgy érezte, helyesen becsülte fel a helyzetet. Most megszavazzák. Most megszavazzák azt a javaslatát, hogy részesítsék figyelmeztetésben a fegyelmezetlen elvtársat. A figyelmeztetés egészen ártatlanul hangzik. Egy drasztikusabb javaslat körül bizonyára hosszadalmas vita keletkezne, és ki tudja, nem helyezkedne-e vele szembe valaki. Ebben a szervben Galovičnak távolról sem volt biztosítva a szükséges többség.

A figyelmeztetést megszavazták. Nagy megkönnyebbüléssel. Még csodálkoztak is rajta, hogy Galovič beérte ennyivel. Pedig ő nem érte be, mindössze ügyes taktikai sakkhúzásról volt szó, és senki se vette észre,

hogy pontosan azt szavazták meg, amit akart, azt, amit ő döntő csapásnak minősített.

Másnap a sajtóiroda bizalmas jelentésben közölte, hogy visszavonásig sem az államférfiú neve, sem a fényképe nem jelenhet meg a napuapokban, televízióban és a rádióban. A visszavonásig... Az annyit jelent, hogy amíg ki nem vizsgálják és le nem zárják az esetet. A vizsgálattal természetesen Galovič lesz megbízva. Es ő az esetet le is zárja. Amit javasol, megszavazzák, elfogadják. Hiszen mindannyian megszavazták a figyelmeztetést, ezt a döntésüket már nem változtat-hatják meg, és nem is vonhatják vissza.

Ez volt az államférfiú vége. Tulajdonképpen akkor halt meg. A leg-rosszabb elől csak a gyilkos kór mentette meg. Ilyen körülmények között Galovič se mereszte kenyértörésig vinni az ügyet. De minek is? Galovič, az erkölcsös nem szerette a nyilvános botrányokat Csak árnyékot vetnek a vezető funkcionáriusokra. Sokkal elegánsabb lesz talán annak a bejelentése, hogy az államférfiú betegsége miatt képtelen ellátni hivatali kötelességeit. Végül még erre se került sor. Az egész ügyet lezárta a fizikai halál.

Frank keserűen elmosolyodott, amikor megtudta, hogy mi volt a közvetlen oka annak a bizalmas jelentésnek, amelyet annak idején a sajtóiroda közzétett, s amelyet már nem követtek további elővigyázatossági rendszabályok. Ennek a halottnak már régen búcsút kellett volna vennie attól a funkciójától, amelyre alkalmatlan volt, amelyet nem tudott ellátni. Neki köszönhető, hogy egyre nagyobb hibák és károk keletkeztek. Nem tudta őket megakadályozni, nem rendelkezett a szükséges áttekintéssel és intellektussal, de már akaratereje se volt hozzá, kibújt a felelősség alól, jelentéktelen semmiségekről sem mert már egyedül dönteni. Elég súlyos okok voltak tehát ahhoz, hogy el-hagyja a bársonyszéket.

Eltávozott, mert elejtett egy ünöt.

Frankot ez egyáltalában nem lepte meg. Az ok méltónak bizonyult a halott komolyságához, méltóságához és tekintélyéhez.

Es Galovič szónokol. Befejezi. Ezekkel a szavakkal búcsúzik az el-hunytól:

— Te élsz, és mindig is élni fogsz közöttünk...

Az ízlés, a tapintat sohasem volt Galovič személyiségének erős oldala. De hát ő nem is érzékeny lélek. Talán nem is tudatosítja, hogy milyen kínos komédiát játszik a halottat búcsúztató szónok szerepében. De hát ki búcsúztathatta volna? Valami alárendeltebb személyiség? Ez rossz fényt vetett volna egy ilyen komoly, állami aktusra.

Csak abban a pillanatban, amikor már Galovič befejezte a beszédét, szorult össze Frank szíve a halottért. Igaz, sok mindent a szemére lehet hányni. Elfecsérelte a nép bizalmát, és nemcsak azt a bizalmat, amelyet belé helyeztek, hanem annak a társadalmi rendszernek a bizalmát is, amelyet képviselt, annak a mozgalomnak a bizalmát is, amelyből felemelkedett. Szétfoszlatta azt a reményt, amelyet személyéhez fűztek. Es Frank többet tud róla, mint mások. Frank jóformán mindent tud róla. Számos szégyentelen dolgot követett el, nemegyszer visszaélt a hatalommal, sok emberi szerencsétlenségnek volt az okozója. De valahogy még mindezek mögött is érezni lehetett az embert. Szándékai, elhatározásai, döntései nem voltak mindig a leg-

tiszteletreméltóbbak, de ha az indítóokok nem is voltak egészen tiszták és egészen helyesek, valahogy mégis emberiek voltak. Ember volt mégis. Ember, aki téved. Talán nyomorult és szerencsétlen ember. Frank nem talált számára mentséget. Csak igyekezett megmagyarázni és megérteni. Hiszen másképp és másnak is ismerte.

Galovič nem követett el hibákat. Egész hivatali ténykedése alatt egyetlen hibát sem követett el. Galovič szörnyeteg volt, szörnyeteg, aki abszolút erkölccsel rendelkezik. Nincs sebezhető pontja. Nincs szenvedélye. Talán vágyai sincsenek. Azt állították róla, hogy bizonyos okok miatt nem tud aludni? Galovič mindig jól, mélyen aludt, lefeküdt, lehunyta a szemét, és máris aludt. A lelkiismerete, ő nagyon nyomatókosan tiltakozott volna ez ellen a szó ellen — mindig tiszta volt. És bármilyen különösen hangzik is, személyes érdekből sohasem tett egyetlen lépést sem. Nem voltak személyes érdekei. Az ő szenvedélye — ha szabad egyáltalán ezzel a kifejezéssel élni — a kötelesség volt. Nem tudta, mi az öröm, nem tudta, mi a bánat.

Ez a halott hosszú éveken peresztül a saját kezébe igyekezett összpontosítani a teljhatalmat. De mindig akadt valaki, aki az útjába állt, akire féltékenykedhetett, akitől féltetett. Galovičnak nem voltak hasonló vágyai. S hogy végeredményben az ország egész hatalma az ő irodájában összpontosult, ez nem azért történt így, mintha ő személyesen ördög tudja hogyan kívánta volna. Galovič számára a hatalom nem cél, hanem eszköz volt. Nem vágyakozott utána, és sohase élt vele vissza saját személyes érdekeiért, vagy egyéni presztízsért. Valahogy magától jött, önkéntelenül, anélkül, hogy harcolt volna érte. Galovič eszményien fel volt készülve arra, hogy olyan rendszerben a kezében tudja tartani, amelyekben az egymás iránti és a mindenki iránti bizalmatlanság légköre az uralkodó hangulat. Bármilyen kemények, sőt egyes esetekben szörnyűek is voltak közbelépései és döntései, tudatosan sohasem követett el valamilyen személyes gyalázatot. A törvény értelmében járt el. Az előírások, rendeletek, rendelkezések értelmében. Az akkoriban érvényes jog szerint. Mindig csak a kötelességét teljesítette, a többire nem volt kíváncsi.

Ez a halott gyűlölte őt. Ösztönösen, szenvedélyesen, kérlelhetetlenül. És tehetetlenül. Frank még ott, a kerületi hivatalában tanúja volt nem egy kitörésének és nemegyszer hallotta kétségbeesetten nyilatkozni Galovičról. Félt tőle. Amikor a kabinet főnökének nevezték ki, leplezetlenül győzedelmeskedett. Ezt a napot a Galovič felett aratott győzelmének minősítette. Úgy érezte, hogy kikerült ható- és jogköréből. De rövidesen azután Galovič átvette jelenlegi hivatalát. És ez a halott újra félt.

Galovič nem félt. Senkitől, semmitől. És a halottal szemben aligha érzett személyi gyűlöletet. Galovič csak az osztálygyűlöletet ismerte, csakis az osztálygyűlöletet tekintette magához méltónak. De azzal bízták meg, hogy az ország erkölcsait őrizze, őrizte tehát mindenkor és mindenütt. És mindenkinél. Figyelmesen gyűjtögetett minden jelentést a kabinet főnökének tevékenységéről és kikapásairól. Egyszer még kapóra jöhet. Így gyűjtött minden jelentést másokról is, olyanokról is, akik sohasem fognak okot szolgáltatni a közbelépésre. Galovičnak mindent tudnia kellett, illet mindent tudnia, tehát tudott is mindent. Mindent.

Az államférfiúnak nagy házra, sok fényre és sok hízelgésre volt szüksége. Szerette a társadalmi képmutatást, szívesen mutatkozott a nyilvánosság előtt, feleségét, akit később meggyűlölt, szívesen vitte magával, reprezentatív volt, legalábbis külsőleg, és látványos bizonyítéka volt a sikerének.

Galovič háromszobás lakásban lakott, a villát visszautasította. A nyilvánosság előtt nem szívesen mutatkozott, társaságban mindig kelletlenül érezte magát. Nem tudott viselkedni, nem tudott enni, mindig rosszul volt megkötve a nyakkendője. Sehova se ment a feleségével, ha meg kellett jelennie valamelyik recepción vagy ünnepélyen, mindig egyedül ment. Sőt egy időben olyan határozatot is kierőszakolt, hogy az ünnepélyeken és egyéb hivatalos alkalmakon a vezető funkcionáriusoknak nem szabad a feleségükkel együtt mutatkozniuk.

A fogadások ezekben az időkben homoszexszuálisok gyűléseire hasonlítottak.

Galovičnak kövér, formátlan, nagyon éles eszű felesége volt. Csak nagyon kevesen ismerték személyesen, Frank egész tevékenysége alatt mindössze ötször látta. Senkit se érdekelt ez az asszony. Galovič magánélete annyira ismeretlen, érdektelen és lényegtelen volt, hogy szinte nem is illett hozzá az ilyen megfontolás: van vagy nincs felesége.

Ugyanakkor Galovič hatalmas, egészséges és bizonyára szexuálisan is igen potenciális férfi volt. Sohase suttoztak arról, hogy szeretőt tart, ez egyenesen elképzelhetetlen lett volna mindenki számára. Saját maga számára is. Nőkkel mászkálni ellentétben állt azzal az alaptétellel és elvvel, amely felett őrködött. Gyöngeség. Fajtalanság. És ami még ennél is rosszabb, állami titkok elárulásának a veszélye. Ha néha, mert ez is lehetséges, mégis vágyakozott valamilyen nő után, esetleg meg is tetszett neki, ezt semmiféleképpen nem adta tudtul. Elnyomta magában ezt a szégyenletes gyöngeséget. Az ösztönök elnyomásán, megzabolázásán keresztül edződik a forradalmár acélos személyisége. A forradalmár gyöngesége mindig végső romlásának az előjele. Az első gyöngeség mögött már ott leselkedik az árulás.

Lehetséges, hogy egyáltalán érdeklődtek utána a nők? Lehetséges, mert a nők különfélék, mindenféle után vágyakoznak, miért ne támadt volna valamelyiküknek olyan vágya, hogy megalázzák, térdre kényszerítsék a hatalmas férfit? Jártak utána sokan, szépek is, akik börtönbe vetett, elítélt férjükért könyörögtek, egyesek számára talán elegendő lett volna egy mozdulattal az elképzelt ágy felé inteni. Ilyesféle nagyon is érthető jelekkel és ajánlatokkal bizonyára el is halmozhatták Galovičot. Da Galovič olyan volt, mint a gránit. Meglágýíthatatlan szikla. Az emberiség boldogságáért, az új, a szebb világért, az erkölcs gránitzilárdságú világaért harcolt.

Korlátolt volt? Egyáltalán nem volt korlátolt. Ismerte az emberi gyöngeségeket, s föl tudta használni azokat tevékenysége érdekében. Az, hogy az alkoholtól megtartóztatta magát, számára természetes, forradalmári kötelesség volt. Ott, ahol ez elől nem lehetett kitérni, hivatalos pohárköszöntők alkalmával, Galovič poharába festett vizet öntöttek, s a szín mindig a többiek italához igazodott.

Hivatalba menet és jövet mindig gyalog járt. Szabadságra, ha egyáltalában elutazott valahová, mindig második osztályon utazott. És saját

költségén. Éberren ellenőrizte, melyik vezető tisztségviselő használ szolgálati autót magáncélokra.

Valamikor még kapóra jöhet.

Mindig szolgálatban volt. A kötelességét teljesítette. Kevés emberrel állt szóba. Társaságban mindig egyedül, lesben állt. Sohase volt barátja. A barátságot mindig szégyenletes, szentimentális tehernek és méltatlan kapcsolatnak érezte.

Épp ebben a magánosságában volt rettegett ereje. Tudták róla, hogy megvesztegethetetlen, éber és kemény. Semmi többet nem tudtak róla.

Galovič sohasem kételkedett saját cselekedeteinek helyességében. Nem is töprengett felettük. Szerinte a kételkedés, még ha nem is jut kifejezésre, édestestvére az árulásnak. Sohasem késlekedett, hogy keményen, megalkuvás nélkül, a végtelékig végrehajtsa mindazt, amit szerinte a társadalom érdeke megkívánt.

Fanatikus volt? Nem. A fanatikusok szenvedélyesek, érzékenyek és gyakran kiszámíthatatlanok. Galovič az emberek meggyűrésére szerkesztett gép volt. Abszolút, grániterkölcsökkel rendelkező férfi. Maku látlan, hibátlan. Galovič sohasem emelte fel magát mások fölé, nem beszélte be magának, hogy kivételes ember, és mégis tevékenységének összessége kivételt jelentett. Galovič kivételes férfi volt.

Férfi? Ember?

Nem éppen a csupa erényeknek ez az összessége változtatta olyan rettegett szörnyeteggé Galovičot? Galovič a saját abszolút erkölcsét a közérkölcsek alapelveivel és kritériumaival azonosította. Ha bárki ez ellen vétkezett, alkalmatlanná vált ahhoz a poszthoz, amelyet betöltött. Ma iszik, holnap áruló lesz.

Együttérzés? Belátás? Árulás. A forradalom nem engedhet meg magának ilyesféle luxust. A hibákkal és a tévedésekkel szemben tanúsított elnézésen rendszerek, államok, kormányok buktak meg. Galovič legföljebb csak a saját magánál is „jobbat” becsülhette. Jaj a rosszaknak. Galovič nem különböztetett meg árnyalatokat. A jó az jó. A rossz az rossz. A kettő között nincs semmi. Csak a farizeus entellektüelek, ezek a fejletlen izomzatú puhányok igyekeznek a világnak az emberi fejlődés összetettségét bemesélni. Galovič nem ugrik be nekik. Csak az humánus, ami haladó, és az haladó, ami forradalmi. Soha senki nem merte Galovičtól megkérdezni, mit ért ő a forradalmi szó alatt. Alighanem nagy zavarba hozták volna ezzel a kérdéssel. De nem, nem is hozták volna zavarba. Világos frázissal válaszolt volna.

A forradalmi tisztaság megőrzésének a köpönyege alatt így pusztította, gyalulta, hengerelte az embereket Galovič. Már a pusztaság gyanúvalakivel szemben, még ha bármilyen abszurd is, Galovič számára a bizonyíték erejével hatott. A többi már a nyomozószervek dolga. Azok arra vannak, hogy a gyanúsítottakat leleplezzék. Leleplezni. Rábizonyítani. Artalmatlanná tenni! Galovičnak nagyon szűk szótára volt.

Hogy állhatott annyi éven keresztül a hatalmi apparátus élén? Nem tudták róla, hogy milyen? Éppen azért, mert tudták, azért létezhetett. Ez a halott valaha a rettenthetetlen férfi hírében állt. De már akkor is félt Galovičtól. Kifelé úgy festett, hogy az országot két erős férfi kormányozza, hogy két kakas harcol a szemétdombon. De csak egy volt közülük erős, csak egy volt közülük kakas. Lehet, hogy Galovič úgy érezte, hogy arra a másokra is szüksége van. Hogy ez látszólag

legalább az erők egyensúlyát jelenti. Lehetséges, hogy kölcsönösen ki-egészítették egymást? Lehetséges, hogy az egyik létezése a másik léte-zésének a feltételét jelentette? Galovič nem tévázott, megsemmisí-teni ellenfelét, amikor kéznél voltak számára a megfelelő eszközök. Nem félelemből, nem gyűlöletből, elvi okokból. Megsemmisítette őt. Ezzel betetőzte személyi hatalmát. De nem pusztította el ezzel saját magát is? Az exponált helyekre észrevétlenül a régi bizalmatlanságtól és előítéllettől mentes fiatal emberek kerülnek. Egyre több van belőlük. Kicsúsznak Galovič kezei közül, nem akarják az ő játékát játszani, nem akarnak az ő sínein haladni. Az öregek szolgálatkészek voltak, szimbólumokkal éltek, mindegyiküknek volt ilyen vagy amolyan elő-élete, és tudatosították, hogy Galovič tud róla. Ezekről az újakról nem tudott semmit. Galovičnak sohasem volt barátja, nem volt szüksége rá, és most egyedül maradt. Egyedül, utolsóként az erős gárdából. Hibát követett el, hogy eltávolította az államférfiút, felkavarta így az állóvizet, és az ő saját maga által engedelmességre nevelt masinériájá-ban egyszerűen sok minden csikorog, akadnak emberek, akik nem akarnak és nem fognak az ő füttyszavára táncolni, valami ismeretlen, kitapinthatatlan dolog nőtte ki magát az utolsó években, Galovič ki-próbált módszerei csütörtököt mondanak, akadnak már emberek, akik nem fogadják el az előírt játékszabályt, fegyelmezetlen taknyosok, akik nem tisztelik a forradalom törvényszerűségeit, azokat a törvényszerűségeket, amelyeket éppen Galovič emelt törvényszerűségekké, és a saját belátásuk szerint mernek cselekedni. Saját belátásuk szerint? Ez Galovič szerint árusítás. És még olyanok is akadnak, akik leplezetlenül kinevetik. Ilyesmi még nem fordult elő! Ez új, és nyugtalanító! Ami-kor Galovič ezekre a bomlasztó jegyekre gondol, fél a forradalomtól.

Még hatalmas! Még soha nem volt ilyen hatalmas. És most már a kezében van az egész tényleges hatalom, a hozzátartozó apparátussal, mely védi és megvalósítja. De már érzi, hogy itt a vég. Ezzel a halottal egy egész korszak távozott. Galovič mindössze a maradványa. Már csak akadály lesz. Még sokáig fog akadályozni, de nem mindenki fogja ezt az ő rovására írni, a közvélemény villámhárítója ez a halott volt, és nem ő. Ezentúl ő lesz. Egyedül ő. Olyan volt, mint a fülesbagoly, a sötétségben vadászott, most önkéntelenül a napfényre kerül. Az összes madár ráveti magát. Halálra csipkedik. Verebek, cinegék, rigók, fecs-kék harcos csicsergéssel rávetik magukat. A sötétség ura volt. A vilá-gosságban védtelen és neveléses lesz... Egy szép napon valaki szem-telenül majd azt mondja neki: Tudjuk, mi ellen vagy. De végre meg-magyarázhatnád, hogy mi mellett vagy. És a forradalmi éberségről szóló frázisok nem fogják őt meggyőzni...

Frank lefényképezte Galovičot, ahogy annak a halottnak a kopor-sója felett beszél, akit megsemmisített. Különösen for-mált, szögletes. Acélszürke szemeit félig lehunyja. Frank örült ennek a képnek. Egy fényképrónikának, egy életnek, egy halálnak utolsó dokumentuma lesz.

Galovič befejezte a beszédét, megfordult, az özvegy felé indult, és kezét nyújtott neki. A jelenlevők mind az özvegy felé vonultak, és kezét nyújtottak. Frank is, bár egy hivatásos fényképészhez nem illik a részvétnyilvánítás. A fényképész nem ember, csak tárgy. Géplence.

Amikor kezében tartotta az özvegy kezét, az a fülébe súgta: — Csak már befejeződne...

Befejeződött. A karzat láthatatlan zenekara a forradalmárok gyászindulóját kezdte játszani. A hat tábournok vállára emelte a koporsót. Gyászléptekkel kifelé indultak.

Frank nem ment utánuk. Az ő szolgálata befejeződött, mit keresne odáint, ez már a kollégák feladata, akik ott állnak készenlétben. Két férfi becsukta a nehéz bronzkaput. Mintegy parancsszóra, a folyosóról montórruhás férfiak rohantak be. Eloltották a hamis görögtüzet, leoltották a hatalmas kristálycsillárt. Ezek a férfiak ugyancsak fürgék voltak. Vezetőjük arra a kettőre, aki a gyászleplelt szerelte le, rákiáltott:

— Vigyázzatok arra a bársonyra, nehogy tönkremenjen.

Frankra ügyet se vetettek. Amikor a gyászterem utolsó díszzeit is kivitték, a fabakokat, amelyeken a ravatal állt, Frank az órájára nézett. Nem tartott tovább fél óránál. A filmesek még fölgöngyölítik a kábeleket, és a terem ismét közönséges teremmé válik. Közönségessé? Nem, előbb még ünnepélyesen fel kell díszíteni. Délután itt iktatják hivatalába a kabinet új főnökét. Mindennek ragyognia kell!

Frank az utcán Margittal találkozott. Nehéz bevásárlószatyrot cipelt. Frank nem árulta el, hogy látta. Ő maga szólta el magát.

— Az a disznó, hogy nem sül ki a szeme...

Csak Galovičra és a szónoklatára gondolhatott.

— Tulajdonképpen nem is történt olyan nagy változás — gondolta Frank. — Valaki meghalt, de Margit még mindig ugyanolyan, mint volt. Ugyanolyan...

(VÉGE)